

Adviesraad voor het
Wetenschaps- en Technologiebeleid

Samenvatting Achtergrondstudie 24:

Met het oog op de Toekomst

-Verkenning naar kennisvragen over misdaad en misdadbestrijding 2010

Ten geleide

Wetenschappelijk onderzoek van criminaliteit, een Verkenning.

De AWT laat Verkenningen uitvoeren op maatschappelijke terreinen waarin zich aanmerkelijke transities voordoen die om een heroriëntering naar een passende toesnijding van het wetenschappelijk onderzoek vragen. Daarbij moet de probleemeigenaar aanwijsbaar en de Verkenning multidisciplinair van aard zijn.

Criminaliteit is zo'n terrein. ICT en globalisering introduceren nieuwe dimensies in de misdaad. De actualiteit van de dag spreekt voor zich. Terrorisme, mensensmokkel, groepsgeweld en groepsvandalisme, milieudelicten, drugshandel zijn voorbeelden van crimineelgedrag dat leunt op de nieuwe dimensies in tijd en plaats, waarmee de zichtbaarheid van de misdaad en de daders gemaskeerd wordt. Andersoortige identificaties, zoals het menselijk genoom, de irisspectroscopie, de stemherkenning en de digitale beveiliging bij teletransacties dragen bij aan betere preventie en bestrijding van criminaliteit. Databanken ondersteunen dit. Voorts is er aandacht voor het slachtoffer en vooral voor de potentiële slachtoffers: de nazorg en de veiligheidspercepties.

In Nederland is historisch gezien het wetenschappelijk onderzoek vooral gericht op de criminologie: de studie van de misdaad als maatschappelijk, antropologisch en psychologisch verschijnsel. Veelal in de juridische context van handhaving van de rechtsorde. Criminaliteitsonderzoek houdt zich bezig met de brede variëteit aan schaalgrootten en aan verschijningsvormen van de misdaad, met hun specifieke preventie, opsporings- en bestrijdingsmethoden en hun oorzakelijke verklaringen. Het wetenschappelijk criminaliteitsonderzoek komt geleidelijk aan op gang in ons land, maar ontbeert een samenhangend, lange termijn, multidisciplinair gericht masterplan met een vaste inbedding in het nationale onderzoekbudget.

De AWT prijst zich gelukkig drie onderzoekers van het eerste uur, prof. Bruinsma, prof. Van de Bunt en Mw. prof. Haen Marshall, bereid gevonden te hebben een inventarisatie te maken van de uiteenlopende onderzoeksactiviteiten, een schets te geven van de noodzakelijke onderzoeksintegratie en dat te toetsen aan de inzichten van een breed samengesteld platform van deskundigen.

Prof. dr. B.P. Th. Veltman, voorzitter AWT

Voorwoord

De Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT) heeft ons aangezocht om een verkenning criminaliteit uit te brengen. De Raad heeft tot taak de regering en het parlement te adviseren over het te voeren wetenschaps- en technologiebeleid. Hiertoe kan de Raad verkenningen op het gebied van wetenschap en technologie door een verkenningcommissie laten uitvoeren.

In deze ‘verkenning criminaliteit’ wordt nagegaan welke ontwikkelingen op het terrein van de criminaliteit en criminaliteitsbestrijding (zullen) plaatsvinden en tot welke nieuwe kennisvragen deze zullen leiden. Vervolgens wordt beoordeeld in hoeverre de huidige kennisinfrastructuur voldoende is toegerust op de kennisbehoefte van de nabije toekomst. Tenslotte worden aanbevelingen geformuleerd om verbeteringen in de kennisinfrastructuur aan te brengen.

Wij hebben als verkenningcommissie vele gesprekken gevoerd en enkele expertmeetings georganiseerd om een zo breed mogelijk beeld van de ontwikkelingen en van de kennisinfrastructuur te verkrijgen. Daarnaast ondervonden wij inspiratie van een klankbordgroep die ons werk van begin af aan begeleidde. De samenstelling van deze klankbordgroep staat vermeld in bijlage 1. Wij zijn Mila Volf, die als AIO werkzaam is bij de sectie criminologie van de Vrije Universiteit, veel dank verschuldigd voor de uitstekende wijze waarop zij de vele organisatorische taken heeft verricht.

De tekst van deze verkenning is in de zomer van 2001 vastgesteld.

De verkenningcommissie Criminaliteit
Prof. dr. G.J.N. Bruinsma, prof. dr. H.G. van de Bunt en prof. dr. I Haen Marshall

Inleiding

Criminaliteit en criminaliteitsbestrijding zijn thema’s die de laatste twee decennia hoog op de politieke agenda staan. De kosten van criminaliteit liggen jaarlijks tussen de 30 en 35 miljard gulden.¹ Maar dit is een ruwe schatting die vermoedelijk aan de lage kant is. De schade van niet geregistreerde criminaliteit (fraude, corruptie, belastingontduiking e.d.) blijft geheel onbekend. Ook is onduidelijk wat de kosten van preventie zijn. Veel schade is bovendien niet in geld uit te drukken.

Criminaliteit wordt, blijkens bevolkingsenquêtes, beschouwd als een van de belangrijkste maatschappelijke problemen in de huidige maatschappij. In andere West- Europese landen en in de Verenigde Staten ligt het niet anders. Criminaliteit is een belangrijk issue en de criminaliteitsbestrijding is een sterk gepolitiseerd onderwerp. De grote aandacht voor de criminaliteitsproblematiek is een direct gevolg van de sterk gestegen criminaliteit in de afgelopen decennia. Er is bovendien sprake van een relatieve stijging van de criminaliteitsproblematiek op de ladder van maatschappelijke problemen. Immers in vergelijking met andere vormen van onwelzijn en onveiligheid, zoals ziekten, armoede en invaliditeit, zijn de risico’s op slachtofferschap toegenomen. Criminaliteit blijkt een moeilijk te beheersen onveiligheidsrisico te zijn.

Criminaliteit is een zeer complex verschijnsel. Enerzijds is er continuïteit in bepaalde vormen van criminaliteit (mishandeling, woninginbraken, vandalisme, rijden onder invloed) anderzijds zijn er voortdurend nieuwe criminaliteitsproblemen en vormt het begrip “criminaliteit” een zeer heterogene verzameling: agressief gedrag dat leidt tot allerlei vormen van geweld, handel in synthetische drugs, mensensmokkel, cybercrime, witwassen van misdadageld, milieucriminaliteit, etc.

Het zal duidelijk zijn dat niet één vakgebied het alleenrecht op de studie van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding kan claimen. Naast de vakgebieden die van oudsher criminaliteit en criminaliteitsbestrijding bestuderen (criminologie en strafrecht), zijn er vele andere vakgebieden, zoals sociologie, psychologie, bestuurskunde, forensische natuur- en medische wetenschappen, forensische psychiatrie en forensische accountancy, ICT, milieuwetenschappen, biotechnologie, economie met dit onderzoeksthema actief bezig.

1.1 Doel- en vraagstelling

Het doel van deze verkenning criminaliteit is om te beoordelen of de huidige kennisinfrastructuur in Nederland op het gebied van de wetenschappelijke bestudering van de criminaliteitsproblematiek voldoende adequaat is, gelet op de toekomstige ontwikkelingen in de criminaliteit en de criminaliteitsbestrijding. Dergelijke ontwikkelingen kunnen niet beschreven en begrepen worden zonder hierbij bredere maatschappelijke veranderingen te betrekken, zoals de veranderingen in de sociale controle, de opkomst van de

informatietechnologie en het verdwijnen van grenzen (globalisering). In deze verkenning zal een vijftal vragen worden gesteld en beantwoord:

Wat zijn de nieuwe vormen van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding?

Welke nieuwe wetenschappelijke kennis is noodzakelijk?

Kan in de toekomstige kennisbehoefte in voldoende mate worden voorzien, gegeven de huidige kennisinfrastructuur in Nederland?

Hoe zou de toekomstige kennisinfrastructuur er uit moeten zien?

Welke aanpassingen moeten plaatsvinden om die gewenste kennisinfrastructuur te verkrijgen?

Deze verkenning richt zich op het volgende wetenschapsdomein: de bestudering van de misdaad (incl. daders, slachtoffers), de misdaadbestrijding en hun onderlinge wisselwerking. Van oudsher is dit het studieobject van de criminologie en het strafrecht. Beide disciplines zijn ingebed in de juridische faculteiten. Hoewel met name de criminologie in deze verkenning veel aandacht zal krijgen, is deze rapportage geen verkenning criminologie. De kennisvragen en de kennisinfrastructuur op het terrein van de bestudering van de criminaliteitsproblematiek zal in beeld worden gebracht. Dit omspannt meer dan het traditionele criminologische wetenschapsdomein. In de verkenning wordt naar de toekomst gekeken, de toekomst van de criminaliteit en de criminaliteitsbestrijding. Bij het bespreken van nieuwe kennisvragen en de toekomstige infrastructuur zullen in deze verkenning de huidige criminaliteitsproblemen en de vraag of de huidige kennis daarover in voldoende mate beantwoord worden, niet op de voorgrond staan. De gekozen werkwijze omvat een educated speculation over de toekomst zoals die zich – in hoofdlijnen – gaat ontwikkelen.

1.2 Werkwijze

Bij de start van dit project is uitdrukkelijk gekozen voor het ‘van buiten naar binnen’ werken. Om zo goed mogelijk de relevante maatschappelijke ontwikkelingen op het spoor te komen die grote invloed (zullen) hebben op de criminaliteitsproblematiek zijn drie expertmeetings georganiseerd met Nederlandse deskundigen op het gebied van technologie, economie, en internationalisering. Deze deskundigen is gevraagd om de consequenties te doordenken van de ontwikkelingen die zich op hun vakgebied (technologie, economie, internationale samenwerking) voordoen. Deze expertmeetings hebben de basis gelegd voor een educated speculation. Aanvullend zijn vele informele consultaties gehouden met vertegenwoordigers van Nederlandse onderzoeksinstituten en universiteiten. De wetenschappelijke literatuur over criminaliteitsproblemen en maatschappelijke veranderingen is bestudeerd. Voorts zijn in de context van enkele internationale congressen (Academy of Criminal Justice Sciences 2000, American Society of Criminology 1999, British Society of Criminology 2000, United Nations Crime Prevention 2000) sessies georganiseerd met internationale, criminologische experts (zie Bijlage II). In deze oriënterende fase van het project is gericht gekeken naar de internationale situatie van de wetenschappelijke bestudering van de criminaliteitsproblematiek. Welke opvallende verschillen en overeenkomsten zijn er in de kennisinfrastructuur tussen Nederland en andere landen? (Bijlagen III en IV bevatten overzichtsartikelen van het onderwijs en onderzoek naar criminaliteit in West-Europa resp. de VS.) Wat kunnen wij hiervan leren, met het oog op de eisen die aan de toekomstige infrastructuur gesteld moeten worden? Werkhypotheses, bevindingen en onderzoeksresultaten werden voorgelegd aan een breed samengestelde en zeer actieve klankbordgroep, en op onderdelen aan enkele deskundigen (Bijlagen I en II).

1.3 Opbouw van het rapport

Dit rapport bestaat uit vier hoofdstukken. Na dit inleidende hoofdstuk wordt in hoofdstuk 2 een analyse gegeven van belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen, en hun doorwerking op de criminaliteitsproblematiek. Op basis hiervan wordt aangegeven tot welke nieuwe, belangrijke kennisvragen dit zal leiden. Hiermee worden de eerste twee onderzoeksvragen van deze verkenning beantwoord. Hoofdstuk 2 legt tevens de basis voor de beantwoording van de overige drie vraagstellingen van de verkenning. In hoofdstuk 3 wordt de huidige kennisinfrastructuur beschreven vanuit de vraag of deze kennisinfrastructuur voldoende toegerust is voor de beantwoording van de nieuwe kennisvragen. In het laatste hoofdstuk 4 worden de bevindingen samengevat en worden aanbevelingen geformuleerd om te bereiken dat de toekomstige kennisinfrastructuur up to date is.